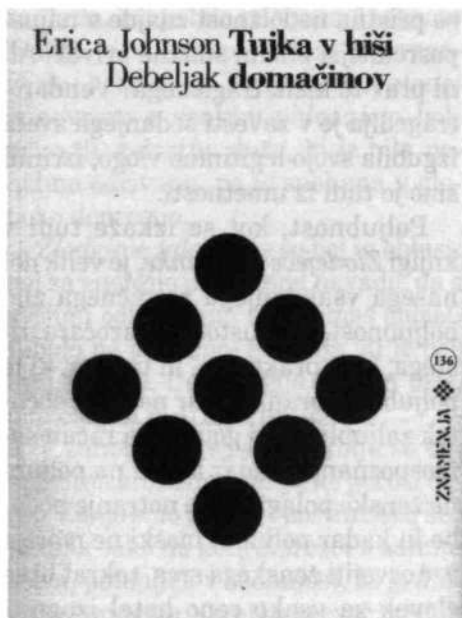

Erica Johnson **Tujka v hiši**
Debeljak **domačinov**

Prostovoljno izgnanstvo

Erica Johnson Debeljak: *Tujka v hiši domačinov*, Založba Obzorja, Maribor 1999

Slovenci smo po naravi nezaupljivi ljudje. Morda zaradi svoje zgodovinske izkušnje, morda zaradi nenehne ogroženosti, ki jo čutimo zaradi sorazmerne majhnosti, morda zaradi trmaste samozaverovanosti, ki naj bi temeljila na naši pregovorni marljivosti in delavnosti. Kadar pa se kljub vsej nezaupljivosti odločimo, da bomo nekaj vzeli za višji cilj, za vrednostni kriterij, potem izbrano predimenzioniramo do tolikšne mere, da ogrozimo celo same sebe oz. svojo nacionalno bit. In očitno smo se že davno tega odločili, da si bomo za presežni cilj izbrali vrednote, ki vladajo zahodni hemisferi, na čelu z Ameriko – »deželo nešteti možnosti«. Sedaj, ko smo dovolj trdno zasidrani v samostojnosti, je videti, da ti vrednost-

ni kriteriji iz dneva v dan dobivajo močnejše razsežnosti. Zato se je včasih smiselno vprašati, kje še pod vsemi temi »vrednostnimi« naslagami tiči kakšno določilo slovenskosti?

Erica Johnson Debeljak je prišla iz Amerike – iz prav tiste obljubljenе dežele neizmernih možnosti. Prišla je leta 1993. Prišla je bržkone »za vedno«. Prišla je iz povsem osebnih, intimnih, predvsem čustvenih razlogov ... Danes pa se zdi, da je prišla tudi zato, da bi nam vsaj za malenkost odprla zaslepljene oči. Kajti ob prebiranju njene knjige z zgovornim naslovom *Tujka v hiši domačinov* nemalokrat dobimo občutek, da avtorica, čeprav govori v prvi osebi in čeprav razglablja o sebi, v resnici pripoveduje o nas; o bralcih samih, ki zavzeto prikimavamo: »Da ..., seveda, natanko tako je v resnici ...« Tujka nimam toliko v mislih obravnave konkretnih – zgodovinskih, geografskih in socialno-kulturnih – dejstev, ki tujcu o Sloveniji povedo neskončno več kot kakšen piarovski samopromocijski zmazek in postavlja avtorico na mesto vsaj toliko »zaslužnih za narod«, kot so denimo vrhunski športniki ali izjemni strokovnjaki. (Način, kako Erica pripoveduje o Sloveniji, je način, po katerem bi se morali zgledovati vsi tisti, ki bi želeli o svoji domovini z izbranimi besedami povedati največ.) Merim bolj na tisto raven besedila, ki govori o »čustvenih razsežnostih«; ki v konkretnih dogodkih »*vnovičnega iskanja same sebe*« najde tudi kanček »duše« slovenskega človeka. Na tisto omrežje torej, kjer se v preplet(an)u dveh skrajnosti ujamejo najdragocenejše neznatnosti. In zdi se, da prav v konkretnih in simbolnih preigravanjih

registrov *dvojnosti* najdemo najčistejše bisere Ericine pripovedi. Na prvem mestu seveda dvojnosti kot dvoedinstvi, kot ljubezenske zaveze, kolkovane s »kaotičnim rjovenjem krvi« in vzdrževane z močjo »omamljenega srca«. Potem o dvojnosti, ki ji je vzrok odhajanje od izvornega k drugemu, boleče trganje korenin in naselitev v novi dom, zajeto v pojmu razdvojenosti, ki »razpolovi življenje na dve polovici: prej in potem«. In ne nazadnje o dvojnosti, ki je hkratnost – avtorica bi družno z Edwardom Saidom najbrž rekla *kontrapunktnost* – prepletanja v (po)doživljanju izkušnje nekdanjega in zdajšnjega, obseženega v pojmu izgnanstva, pa najsi je to posledica hotene ali prisiljene zapustitve prostora, ki je še donedavnega predstavljal dom. In ta troedina dvojnost – intimna, prostorska in časovna – je območje »srečnega izgnanstva« (zajetega v prispodobi otoka, »ki se je ugnezdil v blagem zavoju ozke zelene reke«), v katerem avtorica ni našla samo svoje identitete in domač(n)osti, temveč očitno tudi moč – ali navdih –, da lahko svojo izkušnjo prevrednoti v podobe literarne, na trenutke povsem lirične izpovedi.

Situacija, v kateri se je znašla pripovedovalka in hkrati glavna junakinja obravnavane zgodbe, pa je tudi situacija, ki v procesu nenehnega nihanja in prehajanja med sredobežnimi in sredotežnimi silnicami vendarle poraja neko enost, edinost, ki ne predstavlja samo pojmovnega sidrišča pripovedi, temveč prav tako življenja samega. Enako namreč kot rojstvo otroka predstavlja utelešenje ljubezni v vsej njeni metafizični in fizični razsežnosti, lahko pojem *hrepenjenja*, ob katerem

se Ericino (samo)zavedanje prelomi, pomeni ubesedenje ključne posledice trka dveh svetov in rezultat nenehnega prepleta dvoj(n)ih skrajnosti. Beseda, ki jo Američanka odkrije prav v geslovniku srednjeevropskih dežel in za katero pravi, da je angleščina v resnici ne pozna, je izraz, »ki opisuje posebno čustvo, določeno obliko otožnega koprnenja za nečim, kar je za zmeraj izgubljeno«. Slovenska inačica izraza takšnega čustva je hrepenenje in »... včasih že njen zvok povzroči, da Slovenca stisne v grlu in se z zamegljenimi očmi zagleda v daljavo«. Po njenem prepričanju je takšno čustvo lastno samo majhnim in krhkim, »otožnim in razlaščenim«, ljudem in krajem, »ki jim grozi iztrebljanje«. Dejstvo, da se s tem pojmom in vsemi njegovimi posledicami Erica sooča ravno na mestu zavedanja vprašanj o identiteti prvorojenke, določene z množtvom dvojnosti in tisto ključno: da je »... pol od tega sveta, pol od drugega ...«, zapira krožnico naključij. Zgodbo osebne izkušnje prostovoljnega izgnanstva je avtorica vseskozi podčrtavala z odločnostjo prepričanja, da je brezpredmetno razpravljati o razumskem iskanju smiselnosti izbire, ki je blagoslovljena s čustvenim nabojem popolne predanosti. Povrhu pa nadgrajevana še z vznemirljivostjo občutij vnovičnega rojstva, ponovne otroškosti in nikoli »dozorelega« odraščanja, ki izvirajo iz doživetij novega. Toda v perfekcijo prostovoljnega izgnanstva, ki še vedno temelji na principu možnosti izbire, slej ko prej zareže določilo nujnosti. Vse do trenutka nekakšne boleče streznjenosti, ki ga je občutila ob doživetju hrepenjenja, je namreč avtorica zavest

trajne »izkoreninjenosti« sodobnega nomada, za kakršnega se ima tudi sama, obravnavala kot vrednoto na sebi. »Če je bil zakon z Alešem dotlej kot razveseljivo in pustolovsko prostovoljno izgnanstvo, pa me je ob otrokovem rojstvu prešinila srčna bolečina, ki je bila resnično neprostovoljna. Ko je ljubljena punčka prišla v moje življenje, sem šele prvič okusila hrepenenje.« Morda je to trenutek, ko sedanje stopi prek preteklosti in ob vznichenosti pusti tudi grenkobo zavedanja, da je vračanje nenadoma mogoče le še posredno, prek – lahko bi rekli proustovske – zaveze nekdanjosti, ki nam s spomini podarja izgubljeni čas in nas vrača v nikoli izsanjano otroštvo.

Predrzo bi bilo sedaj razpravljati o poistovetenju ali ponovnem najdenju identitete. Prav način njenega pisanja in knjiga sama sta bržkone najboljši dokaz, da se Erica Johnson Debeljak še vedno nahaja v središču orkana samospraševanj. Lahko pa rečemo, da izpostavljeni pojem vzbuja povsem jasne občutke, da avtorica ni odšla od doma samo zato, ker je našla ljubimca, moža in očeta svojih otrok, marveč tudi zato, da bi našla hrepenenje. In da so v tem najdenju zasnutki tako očitnih prepoznav, da lahko tudi nam v obraz pove, koliko dragocenosti se nam tako rekoč vsak dan presipa med prsti, mi pa v samoumevni samozaverovanosti ne stisnemo pesti, da bi vsaj kanček ostal na dlani. In to pove na način, ki ne dopušča omalovažujočega skomiganja z rameni ter sikanja naveličane »ma ja, saj vem« retorike. Ne. To je način, ki prepriča, da gre zares – od prve vejice do zadnje pike; ki stisne za grlo in zadene v želodec; ki tudi kadar

pripoveduje o Euclid Avenue ali koncertu Grateful Dead v Winterlandu v San Franciscu posredno govori vsakomur izmed nas – o neki nespregledljivi univerzalnosti.

Za konec le še misel, da sem trdno prepričan, da bodo morebitne objave prevodov – oziroma izvirnega teksta – *Tujke v hiši domačinov* tudi zunaj naših meja naletele na tako topel sprejem, kot ga je bil deležen znotraj njih. Sam pa sem kot bralec »originala« v slovenščini lahko vznesen tudi zato, ker sem se z njegovo pomočjo mimo prenekaterega določila slovenskosti za hip natančno zavedel enega izmed možnih odgovorov na sklop nikdar zaprtih (samo)spraševanj: od kod in kdo in kam ...

Andrej Šprah

